

Малюга Н. М.

Криворізький державний педагогічний університет

РЕДАГУВАННЯ ДИСКУРСУ РЕЦИПІЄНТІВ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі книги С. Алексієвич «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього»)

У статті здійснено аналіз перекладацьких рішень Оксани Забужко під час роботи над художньо-документальним романом «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього» Світлани Алексієвич на засадах того, що переклад є інтелектуально-творчим процесом, багатовимірним видом когнітивної діяльності, засобом міжмовної комунікації, а функцію посередника в цій комунікації виконує перекладач, демонструючи знання соціального контексту, когнітивні вміння обробляти текст задля більшої достовірності трансляції закладених у ньому смислів.

Метою нашої роботи є обґрунтування виправданості обраних у перекладі засобів для відтворення взаємодії форми і змісту оригіналу. Доведено, що в межах конкретного перекладацького завдання О. Забужко здійснює операцію над ідеєю, застосовуючи гнучкі (евристичні) стратегії, їй вдається зробити мовні партії реципієнтів більш природними, похистити їх від фальші; у полеміці між прибічниками дотримання повної відповідності оригіналу художнього тексту та прихильниками збереження емоційного ефекту на кінцевого адресата перекладачка стає на позицію останніх, такий підхід передбачає більшу свободу відносно тексту оригіналу.

У статті йдеться про те, що перекладач реконструює діяльність автора з породження тексту оригіналу, при цьому не намагаючись досягнути кращих формальних характеристик перекладу, зокрема вищого коефіцієнта лексичної відповідності, аби не створити дисбаланс між формою та змістом художнього тексту. О. Забужко майстерно оперує евристичними способами лексичного вибору під час фаз розуміння та відтворення цільовою мовою. Спостережено розбіжність у синтаксичному членуванні оригіналу й перекладу мовлення персонажа в стані емоційної нерівноваги, емоційної напруги.

Акцентовано на функції перекладача перекодовувати текст; зауважено, що така діяльність не обмежується лише вербальними рамками, вона передбачає естетичну реакцію, емоційний ефект кінцевого адресата. Вербальна креативність позначається на перекладацькому рішенні щодо вибору варіанта перекладу. О. Забужко, працюючи над мовними партіями персонажів, редагуючи дискурс реципієнтів, орієнтується переважно на їхні українські лінгвосоціальні відповідники.

Ключові слова: художній переклад, адекватність перекладу, оригінал, евристичні стратегії, перекладацькі рішення, ефект, типізований мовець.

Постановка проблеми. Спираючись на засади антропоцентризму, сучасне перекладознавство тлумачить процес перекладу «у форматі дії або мовленнєво-мисленнєвої поведінки, включаючи до цього процесу суб'єктивний чинник – творчість, стратегії та перекладацьку інтуїцію» [4, с. 53]. Між автором вихідного (перекладного) тексту і його читачем, що має інший мовний код, є перекладач, який, по суті виконує функцію перекодувальника, крім того, у процесі художнього перекладу він змушений реконструювати діяльність автора з породження тексту оригіналу, обираючи оптимальний інструментарій для відтворення взаємодії форми і змісту оригіналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження Л. Бублейник, Р. Зорівчак, В. Кара-

бана, Г. Кочура, В. Коптілова, М. Олікової, Л. Омельченко та ін., які спираються на вдалу перекладацьку практику, обґрунтовують застосування принципів перекладу, спрямовують на попередження типових помилок перекладачів, накреслюють шляхи подолання т. зв. «неперекладності». Вивченню художнього перекладу в психолінгвістичному аспекті (психолінгвістичний діяльнісний підхід) присвячені праці С. Засєкіна, В. Красильникової, Г. Мірама В. Нурієва, Т. Пшонкіної, І. Романової, Ю. Сорокіна, Т. Фесенко та ін. учених. Крім того, коли говорять, що історію художнього перекладу писали «і фізики, і лірики», то це не образний засіб: серед знаних перекладачів сучасності є доктор фізико-математичних наук М. Стріха (переклад в аспекті націєтворення) [8],

а внесок українських письменників у збагачення фонду перекладної літератури важко переоцінити (В. Діброва, О. Забужко, М. Зеров, Ю. Клен, П. Куліш, М. Лукаш, Д. Павличко, С. Павличко, Ю. Покальчук, М. Рильський, А. Содомора, Б. Тен, І. Франко та ін.).

Формулювання цілей статті. Метою нашої роботи є обґрунтування виправданості обраних О. Забужко у процесі перекладу засобів для відтворення взаємодії форми і змісту оригіналу – художньо-документального роману С. Алексієвич «Чернобыльская молитва (хроника будущего)» / «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього».

Виклад основного матеріалу. Шлях художньо-документального роману С. Алексієвич «Чернобыльская молитва (хроника будущего)» (1997) до свого читача позначений сплесками: голоси «маленьких людей» (текст створено за записами інтерв'ю з реальними людьми) про техногенну катастрофу планетарного масштабу пострадянське суспільство спочатку не хотіло чути, колективна пам'ять опиралася згадкам про соціальні наслідки аварії на ЧАЕС. Інформаційно відкрита європейська спільнота, яка добровільно взяла на себе місію транслювати чужий важкий досвід, аби запобігти трагедії у майбутньому, реагувала інакше: через два роки за романом у Швеції, Франції, Великій Британії поставлено вистави (режисери: Оса Кальмер, Бруно Бусаголь, Джені Енгдал), далі були й інші театральні постановки, зокрема й моновистави, і телевізійні версії спектаклів, а також короткометражний фільм ірландської режисерки Хуаніти Вілсон «Двері» (2008). Статус Нобелівської лауреатки (2015) збільшив коло читачів документальної прози Світлани Алексієвич, зацікавлення посилилося після виходу п'ятисерійної британсько-американської історичної драми «Чорнобиль» (2019) (режисер – Юган Ренк).

В українському перекладі Оксани Забужко художньо-документальний роман «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього» уперше вийшов у 1998 році. Авторитет у галузі перекладознавства Г. Кочур, спираючись на власний досвід, пише: «Ідеальна ситуація у виборі твору для перекладу повинна бути та, коли його не доводиться вибирати, коли сам твір вибере перекладач – так його захопить, що той мусить його перекладати, не може не перекладати» [3, с. 63]. Із романом С. Алексієвич «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього» сталася саме така ідеальна ситуація – складається враження, що він сам обрав свого перекладача-транслятора О. Забужко.

Про культурну і суспільну значущість цього поліфонічного твору, написаного в жанрі документальної прози (тому його можна назвати свідченням епохи), важко сказати краще, ніж це зробила письменниця і перекладачка О. Забужко: «С. Алексієвич ризикнула підважити словом той темний, неартикульований масив колективного досвіду, що його письменство досі бралось хіба ледь-ледь поялозити, як цукерку язиком, і тут-таки кидало за нестравністю [...]» [2, с. 274].

Дослідник С. Засекін стверджує: «...будь-який творець художнього тексту володіє характеристиками акцентуваної особистості, що виявляється в особистій характерній манері викладу думок» [4, с. 81], відтак дає застереження перекладачеві діяти обачно, аби не відхилитися від «програми автора». Однак коли перекладач сам наділений характеристиками акцентуваної особистості з упізнаваною манерою викладу думок, саме майстерність останнього, з одного боку, спричиняє виникнення резонансу за певних умов узгодження в часі та просторі (мовою фізики), а з іншого, – уможливує перебування в одній «системі координат» (мовою математики).

Оксана Забужко конструює гетерогенний мега-текст: до перекладу роману (основний текст) додає допоміжне текстове утворення-постскрип-тум «Монолог перекладача про подзвін покинутих храмів» [2, с. 273–282]. За своєю суттю це допоміжне повідомлення, додане до основного тексту поза комунікативним наміром С. Алексієвич, іншими словами, не-авторськи адресантний текст. У ньому перекладачка пояснює читачам-адресатам вибір своєї тактики: «[...] книжку С. Алексієвич в оригіналі написано по-російськи – точніше, тим безликим, граматично правильним колоніальним «нюспіком», який доценту затирає будь-які індивідуальні прикмети мовця, – написано, сказати б, «думками», а не власне-мовленням, «про що», а не «як». У перекладі я спробувала, скільки змогла, «підреставрувати» мовні «автопортрети» персонажів, орієнтуючись переважно на їхні українські лінгвосоціальні відповідники – від діалекту бабусь-поліщучок та завчено-«правильної» мови містечкових «еліт» до міського суржику й професійно-плинної інтелігентської «літературщини» [...]» [2, с. 280].

Роман «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього» схожий на мозаїку: складається з окремих текстових фрагментів, записаних від різних реципієнтів; серед цих реципієнтів ліквідатори, самосели і переселенці, колишній головний інженер Інституту ядерної енергетики, викла-

дач університету і кінооператор, інші очевидці. Колективний досвід пережитого письменника «документує» художніми засобами, намагаючись вивести образи типізованих мовців.

Переклад є інтелектуально-творчим процесом (відтак передбачає уникнення буквалізму), багатовимірним видом когнітивної діяльності (із переважанням інтуїтивного типу розумових операцій), засобом міжмовної комунікації. Перекладач набуває статусу посередника в міжкультурній комунікації, умотивовує вибір стратегії. Іntenційно-стратегічна програма перекладача зумовлена низкою чинників, серед яких мета перекладача, його система установок, тип тексту, що потребує інтерпретації. У цій програмі, за О. Селівановою, виокремлюють «основні, взаємно детерміновані стратегії: інформативності, інтерактивності та культури, – представлені комбінаторикою тактик як засобів їхньої реалізації в тексті» [7, с. 6].

Потреба зробити пізнавання мовлення типізованого мовця на перший погляд є нездоланною проблемою, перекладач її може подолати, коли сприйме для себе як виклик (але не як виклик авторів). Риторичне питання В. Радчука «бо ж хто буде братися за переклад, коли наперед відомо, що нічого перекласти неможливо?» [6, с. 152] спонукає до розв'язання проблеми, як досягти вдалого перекладу.

На думку Ю. Крилової-Грек, адекватним перекладом слід уважати такий процес оволодіння смислом вихідного тексту та його відтворення засобами рідної мови на основі розкодування та переведення інформації з однієї мовної системи в іншу, який передбачає проникнення суб'єкта перекладу в глибинну семантику повідомлення за допомогою операцій аналізу, синтезу й узагальнення [5, с. 16]. Перекладач реконструює діяльність автора з породження тексту оригіналу. Спочатку цей перекладач сам є адресатом, а після зміни коду текстового утворення стає вторинним відправником для кінцевого одержувача, таким чином, перекладач у цьому двомовному комунікативному процесі перекодувальної інтерпретації стоїть на позиції адресата 1, а читач, відповідно, – адресата 2 [4, с. 17–18].

У межах конкретного перекладацького завдання О. Забужко здійснює операцію над ідеєю, застосовуючи гнучкі (евристичні) стратегії, демонструє знання соціального контексту, когнітивні вміння обробляти текст задля більшої достовірності трансляції закладених у ньому смислів.

Розглянемо уривок, реципієнтом якого є самосел: *Мы не сильно боялись этой радиации...* [...]

Век жили на своей картошке, на бульбочке, а тут сказали – нельзя! И лучок не разрешают, и морковку. Кому беда, кому смех... Работать на огороде советовали в марлевых повязках и резиновых перчатках. А золу из печи закапывать. Хоронить. О-о-о... А тогда еще один важный ученый приехал и выступил в клубе, что дрова надо мыть... Диво! Отсохни мои уши! Приказали перестирать пододеяльники, простыни, занавески... Так они ж в хате! В шкафах и сундуках. А какая в хате радиация? За стеклом? За дверями? Диво! [1].

Як показує життя, самоселами ставали представники старшого покоління, яким важко адаптуватися на іншому місці, це люди, юнацькі чи молоді роки яких припали на воєнний чи повоєнний час, навчені виживати. Вони не могли здобути якісної освіти, тому їхнє мовлення містить низку відхилень від норм літературної мови. В оригіналі простежуємо семантичні зв'язки між компонентами словосполучень, властиві розмовному мовленню («*сильно боялись*», «*важный ученый*»), уживання стилістично маркованих фразеологізмів, джерелом яких є народна мова («*отсохни мои уши!*»), побутовізмів, зокрема назв овочевих культур, із демінутивними суфіксами («*бульбочка*», «*лучок*», «*морковка*»), використання засобів розмовного синтаксису (уживання окличних, питальних, перерваних речень, приєднувальних конструкцій, еквівалентів речень), повторів («*Диво!*»), конструкцій, які засвідчують інтерферентний вплив («*Так они ж в хате!*»; «*За дверями?*»).

Порівняймо оригінальний текст із перекладом: *Ми не сильно боялись той радіації... [...] Вік жили на своїй бараболі, на бульбочці, а тут сказали – не можна! І цибульки не дозволяють, і морквочки. Кому біда, кому сміх... На вгороді поратся раяли в марльових пов'язках і резинових рукавичках. А золу з печі закопувать. Хоронить. О-о-о... А тоді ще один важний учений приїхав і виступив у клубі, що дрова треба мить... Чудасія! Одсохни мої вуха! Наказали перепрать підодіяльники, простирадла, завіски... Дак вони ж у хаті! В шафах, у скринях. А яка в хаті радіація? За шклом? За дверима? Чудасія! [2, с. 45].*

В оригіналі використано нормативні одиниці словника російської мови: *радиация, картошка, советовали, работать, стекло, пододеяльник*. Натомість переклад містить діалектизми, зокрема й поліських говорів: *радіація* (епентеза [й]), *бараболя, раяли, поратся*, одиницю з маркуванням в українській мові «розмовне»: *шкло* (у білоруській – нормативна), кальку з російської *підодіяльник*. Форми інфінітива мають суфікс *-ть*,

притаманний розмовному мовленню: *закопувати, хоронити, мити*. Уживання прийменниково-відмінкової форми *на вгороді* (до прикладу, у поезії Т. Шевченка «На вгороді коло броду барвінок не сходить»), що ґрунтується на народнописенному мотиві, цю форму вжито тричі) свідчить про намагання перекладачки стилізувати мовлення реципієнта-самосела, надати йому розмовного характеру.

О. Забужко, пояснюючи вибір С. Алексієвич мови написання художньо-документального роману «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього», удається до оцінних формулювань і констатує, що «...ніяких соціолектів, ані навіть діалектів у догорячій, як скіпка, сучасній білоруській мові вже не існує – де про таку розкіш мріяти!..» [2, с. 280], однак засобами української мови через використання стилістично маркованої лексики пасивного вжитку перекладачці вдається зробити мовні партії реципієнтів більш природними, почистити їх від фальші.

Для порівняння наведемо фрагменти мовлення, автором якого названо викладача Гомельського державного університету:

оригінал: *Событие до сих пор еще вне культуры. Травма культуры. И единственный наш ответ – молчание. Закрываем глаза, как маленькие дети, и думаем: «Мы спрятались. Нас проминет»* [1];

переклад: *Подія ще досі поза культурою. Травма культури. І єдина наша відповідь – мовчання. Очі заплющили, як малі діти, й гадаємо: «Ми заховалися. Нас обміне»* [2, с. 97].

Реципієнт має прямий стосунок до освітньої галузі, відтак його розповідь містить одиниці активного шару лексики нормативного словника (за винятком лексеми «*проминет*» із позначкою «застаріле» в тлумачних лексикографічних працях). Це полегшує перекладацьку роботу. Однак спостерігаємо розбіжність на рівні граматики: *Закриваем глаза, как маленькие дети [...] / Очі заплющили, як малі діти [...]*. С. Алексієвич послуговується формою дієслова теперішнього часу недоконаного виду, загальнокатегорійним значення якого є позначення дії, що не дійшла своєї межі, дії в розгортанні, актуальної, натомість О. Забужко обирає для перекладу форму доконаного виду минулого часу, що позначає дію, яка дійшла своєї межі, завершену до моменту мовлення. Крім того, відмова від використання демінутивного суфікса *-еньк-* (*малі діти* замість *маленькие дети*), інверсійний порядок розташування компонентів предикативного центра як

натяк на неправильність сприйняття та поведінки людей додають вторинному тексту бажаного посилю, що не про інфантильність йдеться.

Проаналізуємо уривок, у якому реципієнт – кінооператор:

оригінал: *В экстремальной ситуации человек по сути совсем не тот человек, о котором пишут книги. Такого человека, какой он в книгах, я не нашел, он мне не встретился. Все наоборот. Человек – не герой. Все мы – продавцы апокалипсиса. Большие и маленькие* [1];

переклад: *В екстремальній ситуації людина, властиво, зовсім не така, як у книжках про неї пишуть. Такої людини, яка є в книжках, я не знайшов. Не здибалоя. Усе навпаки. Людина – не герой. Всі ми – гедлярі апокаліпсисом. Великі й дрібні* [2, с. 119].

Перше речення оригіналу і перекладу різняться щодо сприйняття: *о котором пишут книги* – предикативна частина в аспекті розкриття змісту речення загалом дає характеристику людині, дії якої спонукають інших на написання книг, про яку хочеться чи про яку прийнято писати, об'єкт наслідування; людина ж, *як у книжках про неї пишуть*, – міфотип, людина-легенда, опоетизований збірний персонаж, продукт колективної творчості письменників.

Маємо сумнів щодо вдалого перекладацького вирішення фрагмента *он мне не встретился* – *Не здибалоя*. Ми не говоримо про синтаксичне вичленування предикативної частини в самостійне речення. У наведеному контексті видається некоректним уживання конструкції, за граматичними показниками безособової, хоч семантика дієслова свідчить про відсутність потенцій такого формотворення (можливо, у книзі є опечатка і слід читати *Не здибалояся*). Крім того, у мовленні кінооператора, яке тяжіє до літературної норми, така одиниця не є природною, вона схожа на інкрустацію.

Стосовно пари *продавцы – гедлярі* вважаємо, що О. Забужко вдалося знайти, так би мовити, «сильний» відповідник: семантико-стилістичний синонім «гедляр» із зниженою оцінністю (у контексті *Всі ми – гедлярі апокаліпсисом*) апелює до соціально-історичного досвіду українського читача. Цілком погоджуємося з С. Заскіним, що мовна творчість перекладача під час відбору вербальних варіантів співвідноситься «з фрагментом дійсності та соціальною ситуацією для відпрацювання семантичних координат розуміння» [4, с. 28].

У царині художнього перекладу в давній полеміці між прибічниками дотримання повної відповід-

ності оригіналу та прихильниками збереження емоційного ефекту на кінцевого адресата О. Забужко, вочевидь, стає на позицію останніх, такий підхід передбачає більшу свободу відносно тексту оригіналу. Порівняймо до прикладу авторський текст і перекладний, реципієнтом якого є ліквідатор:

оригінал: *Честно говоря, не видел я там героев. Сумасшедших видел, которым наплевать на собственную жизнь, и лихачества хватало, но нужды в нем не было* [1];

переклад: *Щиро кажучи, не бачив я там героїв. Шаленців бачив, яким начхати на власне життя, зухів і хватів теж вистачало, тільки вони там були ні до чого* [2, с. 98–99].

В оригіналі виведено опозицію «герои» – «сумасшедшие», другий компонент опозиційної пари підкріплений іменником на позначення сукупності «лихачей» – «лихачество»; подано знеосібнений висновок: «нужды в нем не было». У перекладі на противагу «героям» постають «шаленці», «зухи» і «хватити», які «там були ні до чого».

Досить вільно поводить перекладачка з монологом, записаним від переселенки. Порівняймо:

оригінал: *Невероятный цвет. Это был не обыкновенный пожар, а какое-то свечение. Красиво. Если забыть об остальном, то очень красиво. Ничего подобного я в кино не видела, даже никакого сравнения. Вечером люди высыпали на балконы, у кого не было, – шли к друзьям, знакомым. У нас девятый этаж, прекрасная видимость. По прямой километра три* [1];

переклад: *Неймовірна барва. То була не звичайна пожежа, а якесь світіння. Красиво. Якщо забути про все інше, то дуже красиво. Нічого подібного я в кіно не бачила, жодного порівняння навіть. Увечері люди висипали на балкони, хто не мав балконів – ішов до сусід, знайомих. У нас дев'ятий поверх, прекрасно видно. Кілометрів три навпрошки* [2, с. 177].

З одного боку, вибір стилістичного синоніма *барва* (а не *колір*) замість рос. *цвет* та кореферентної синтаксичної одиниці *прекрасно видно* (а не *прекрасна видимость*) замість рос. *прекрасная видимость* посилює враження захоплення оповідача побаченим. З іншого боку, свідоме порушення граматичних норм, що має вияв у використанні ненормативних закінчень (*ішов до сусід*) свідчить на користь намагання, так би мовити, орозмовнити виклад. Крім того, в оригіналі власники квартир без балконів, охочі спостерігати пожежу, «шли к друзьям», а не до сусідів. Тут спрацьовує колективний досвід: за радянських часів ордери на квартири в нових

будинках промислових міст видавали представникам одного трудового колективу, в один час заселялися, разом робили ремонти, допомагали одне одному фізично, бо не мали змоги отримати послуги, діти новоселів відвідували найближчий освітній заклад – усе це спричинялося до того, що сусіди ставали друзями або вважали себе такими. Погоджуємося із С. Засекіним, що в архітектурі розуму перекладача виникає «побічний ефект» обробки інформації, за якого «з'являється нова міжнейронна конекція зі своїм власним потенціалом» [4, с. 77], відбувається паралельна обробка інформації в межах активованої нейронної мережі за асоціацією. Відхід від тексту оригіналу, на наш погляд, підпорядкований завданню зобразити мовний портрет типового переселенця.

Цікавим для аналізу є монолог, у побудові якого простежується структурний паралелізм, засобами міжфразного зв'язку постає лексичний повтор. Реципієнт – колишній головний інженер Інституту ядерної енергетики Академії наук Білорусі. Порівняймо:

оригінал: *После первых проб стало ясно, что к нам поступает не мясо, а радиоактивные отходы* [1]; *Выполняли планы молокозаводы. Проверили. Не молоко, а радиоактивные отходы* [1]; *Берем колбасу, яйца... Делаем рентгеновский снимок: не продукты, а радиоактивные отходы* [1];

переклад: *Після перших проб стало ясно, що то надходить не м'ясо, а радіоактивні покидьки* [2, с. 186]; *Виконували план молочарні. Перевірили. Не молоко, а радіоактивні покидьки* [2, с. 186]; *Беремо ковбасу, яйця... Робимо рентгенівський знімок: не ковбаса, а радіоактивні покидьки* [2, с. 187].

Термінологічне сполучення «радиоактивные отходы» на позначення матеріальних об'єктів та субстанцій, радіоактивне забруднення чи активність радіонуклідів яких перевищує встановлені чинними нормами межі, в українській мові має еквівалент «радіоактивні відходи»; українське «покидьки» (непридатні для використання, непотрібні залишки чого-небудь, мотлох, старі речі; переносно із зневажливим відтінком – морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи) російською має усталене значення «отбросы», наприклад, *отбросы общества*. Спостерігаємо нехтування потребою точного перекладу термінологічної одиниці з чітко визначеною дефініцією на користь прагматичного бажання досягти бажаного ефекту – те, що відкинули, чого не має бути («покидьки» в українській мові – ще й лайливе слово). Тут спрацьовує рефлексивний досвід.

На увагу заслуговує й розбіжність у синтаксичному членуванні оригіналу й перекладу. Наведений нижче фрагмент ілюструє мовлення особи в стані емоційної нерівноваги, емоційної напруги, додатково на це вказують коментарі у вигляді ремарок. Порівняймо:

оригінал: *Мы постоянно писали служебные записки... Постоянно... Но сказать открыто о результатах... Лишиться научной степени, а то и партбилета.* (Начинает нервничать). *Но не в страхе... Не в страхе причина, хотя и в нем, конечно... А мы были люди своего времени, своей советской страны. Верили в нее, все дело – в вере. В нашей вере...* (От волнения закуривает) [1];

переклад: *Ми постійно писали службові записки... Постійно... але сказати відкрито про результати... Позбутися наукового ступеня, а то й партквитка.* (Починає нервуватися). *Та не страх... Не страх причиною, хоча й він, звісно... а ми були людьми свого часу, своєї радянської країни. Вірили в неї, вся штука – у вірі. У нашій вірі.* (Від хвилювання закурює) [2, с. 186].

В автентичному тексті 4 предикативні одиниці формують сегмент обсягом до першої ремарки і 5 – до другої, у цільовому – 3 та 4 відповідно. Авторка тексту, намагаючись пунктуаційними засобами відтворити емоційний стан мовця, членує мовленнєвий потік: окремими реченнями оформлено повтори, має місце явище приєднання. Перекладачка перед протиставними сполучниками, що можуть бути засобами поєднання предикативних частин і засобами міжреченнєвого зв'язку в межах надфразної єдності, не робить формального членування на речення, після розділового знака трикрапки використано малу літеру. Можна простежити модель: вихідне речення – у наступному повторюється семантично важливе слово – третє починається протиставним сполучником, тобто реалізуються протиставні відношення. Порівняймо:

<...> постоянно <...>... – Постоянно ... Но <...>;

<...> постійно <...>... – Постійно ... але <...>;

<...> не в страхе... – Не в страхе <...> ... А <...>.

<...> не страх... – Не страх <...> ... а <...>.

Застосовувана стратегія інтерактивності перебуває в безпосередньому зв'язку з такими тактиками: інтенціональності, націленої на відповідність мети адресанта оригіналу і перекладача; авторизації, яку спрямовано на збереження авторської манери, стилістичних особливостей оригіналу; адресованості, що переорієнтовує програму

впливу відповідно до інокультурної свідомості або такої, що відмежовує цю свідомість від її етностереотипів комунікативного впливу [7, с. 8]. Цікавим щодо перекладацьких знахідок видається «Монолог защитника советской власти» («Монолог поборника радянської влади»). Наведемо для порівняння суцільний фрагмент:

оригінал: *Что вы тут записываете? Кто вам разрешение дал? Фотографируете... Уберите свою цацку... Схвойте. А то разобью. Понимаешь ты, приехали... Мы живем. Страдаем, а вы писать будете. Писаки!! Народ с толку сбиваете... Бунтуете... Выпытываете не то, что надо. Нет сейчас порядка! Порядка нет! Понимаешь ты, приехали... С магнитофоном...* [1];

переклад: *Що ви тут записуєте? Хто вам розрішеніє дав? Фотографіруєте... Заберіть свою цацьку... Сховайте. А то розіб'ю. Понімаєш ти, приїхали! Ми живем. Страдаєм, а ви писать будете. Писаки!! Народ з толку збиваєте... Бунтуєте... Випытуете, чого не нада. Нема сейчас порядку! Порядку нема! Понімаєш ти, приїхали... З магнітофоном...* [2, с. 231].

В авторській інтерпретації мовлення реципієнта агресивне, про що свідчить частотність особових дієслів: співвідношення таких форм до загальної кількості слів у наведеному фрагменті становить 36 %; якщо для підрахунків узяти пропорцію дієслів до інших повнозначних частин мови, то такий відсоток значно підвищується – 43 %. Обмеженість мовлення передано насамперед синтаксичними засобами через вибір неповних (не реалізовано валентність дієслів), неускладнених речень, обірваних конструкцій, повторів. С. Алексієвич значно менше використовує можливості лексичного рівня, увагу звертаємо насамперед на форму «сховайте», російською це мало б бути «спрячьте», однак письменниця намагається показати інтерферентний вплив (у словнику білоруської мови є дієслово «схаваць»).

Перекладач реконструює діяльність автора з породження тексту оригіналу, при цьому не намагається досягнути кращих формальних характеристик перекладу, зокрема вищого коефіцієнта лексичної відповідності, аби не створити дисбаланс між формою та змістом художнього тексту. Порівняймо одиниці, ужиті в тексті-оригіналі та тексті-перекладі: *разрешение – розрішеніє* (згідно з нормою, *дозвіл*), *фотографируете – фотографіруєте* (*фотографуєте*), *понимаешь – понімаєш* (*розумієш*), *страдаем – страдаєм* (*страждаємо*), *писать – писать* (*писати*), *надо – нада* (*треба*), *нет – нема* (*немає*),

сейчас – щас (зараз). О. Забужко майстерно оперує евристичними способами лексичного вибору під час фаз розуміння та відтворення цільовою мовою. Перекладач, власне, перекодує текст; така діяльність не обмежується лише вербальними рамками, вона передбачає естетичну реакцію, емоційний ефект кінцевого адресата. Адекватний переклад має забезпечувати, а в нашому випадку, як бачимо, забезпечує еквівалентність реакцій адресата – й одержувача оригіналу, й одержувача перекладу. Шлях входження перекладного тексту в нову культуру пролягає через рефлексію перекладача та рефлексію адресата.

Цей «Монолог захисника советской власти» («Монолог поборника радянської влади») містить окремі фрагменти, що звучать, як мантри адептів СРСР:

оригінал: *При советской власти мы были сильными, нас все боялись. Весь мир на нас глядел! [...] За державу обидно! [...] Такая была держава! [...] Горби...Горби действовал по их планам, по планам цэрэу... [...] Они Чернобыль взорвали... [...] Булка хлеба при коммунистах стоила двадцать копеек, а сейчас две тысячи. Я за три рубля покупал бутылку, еще на закуску хватало... А при демократах? [...] Распродали все! Заложили! Наши внуки не рассчитаются...* [1];

переклад: *При совєцькій власті ми були сильні, нас усі боялись. Увесь світ на нас дививсь! [...] За державу обідно! [...] Така була держава. [...] Горбі... Горбі действовав по їхнім планам, по планам цєреу... [...] Вони Чорнобиль зірвали... [...] Булка хліба за комуністів стоїла двадцять копійок, а щас дві тисячі. Я за три рублі пляшку купляв, іще й на закуску хватало... А при дімократах? [...] Розпродали все! Прозакладали! Наші внуки не роцитаються...* [2, с. 231].

Зміст монологу конденсовано можна передати фразою *За державу обидно!*, укоріненою у файли пам'яті носіїв радянщини. Звісно, літературною мовою перекладати такі наративи було б недоцільно: той, хто здатен контролювати своє мовлення, не схильний до навіювання, не буде транслювати маніпулятивної інформації. Дестабілізаційні чинники, що мають вплив на когнітивну сферу, позначаються й на граматиці мовця (спрощений синтаксис, часті повтори та ін.), і на його лексиконі (стереотипізація, бідний словник, чисельні помилки слововживання).

Твір С. Алексієвич складається з «голосів», а занадто їх підчистивши, тобто сфальшувавши, перекладач міг наразитися на небезпеку втрати довіри читача до почутого. Відтак О. Забужко,

послугуючись фонетичним принципом перекладу (*совєцькій власті, обідно, роцитаються* тощо), вдається до фонетичної компенсації лексичних нюансів мовлення. У мовленні захисника радянської влади, трансльованому міським суржиком, використано інтерференційні утворення *действовав по їхнім планам, по планам цєреу* (мають вияв, зокрема, лексична, граматична і фонетична інтерференції), *дімократах, купляв, щас* тощо, екзотизм на позначення грошової одиниці *рубль*. Крім того, перекладачка, здійснюючи редагування цього дискурсу, знаходить вдалий відповідник *Заложили!* – *Прозакладали!* Власне, російському «заложить» у значенні «віддати що-небудь у заклад» в українській мові відповідає «закласти», однак у наведеному прикладі використано можливість стилістичного словотворення: префікс *про-* утворює дієслова на позначення помилкової дії, яка шкодить. Вербальна креативність позначається на перекладацькому рішенні щодо вибору варіанта перекладу. О. Забужко, працюючи над мовними партіями персонажів, орієнтується переважно на їхні українські лінгвосоціальні відповідники.

Аналіз перекладацьких рішень Оксани Забужко, реалізованих у роботі з текстом «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього» Світлани Алексієвич, дозволяє стверджувати про «наявність у перекладача глибинних емоційно-мотиваційних структур, подібних до авторських, а також фонових знань (когнітивних структур), що створюють оптимальні умови для синтезу адекватного тексту перекладу» [4, с. 58]. О. Забужко бачить свої стратегії чітко накресленими, це допомагає їй визначати коло пріоритетних тактик й успішно застосовувати їх. Для неї переклад як діяльність становить міжкультурну подію, а сама перекладачка є компетентним провідником у міжлінгвокультурній комунікації.

Висновки. Редагування дискурсу реципієнтів (мовних партій «маленьких людей») під час перекладу художньо-документального роману зумовлене потребою досягнення збалансованої оптимальної відповідності оригіналу і перекладу. Розв'язані перекладацькі завдання ґрунтуються на об'єктивному врахуванні мовленнєвої ситуації та фонові інформації. О. Забужко, працюючи над мовними партіями персонажів, оперує широким спектром мовних ресурсів; здійснюючи вибір пріоритетних стратегій перекладу і застосовуючи їх, забезпечує унікальність рішень, зокрема щодо актуалізації північноукраїнських діалектів у перекладному тексті.

У наукових працях, присвячених проблемам і стилю автора оригіналу та перекладача, їхніх художнього перекладу, видається перспективним мовних особистостей. висвітлення питань вивчення творчого методу

Список літератури:

1. Алексієвич С. Чернобыльская молитва (хроника будущего). URL : <http://lib.ru/NEWPROZA/ALEKSIEWICH/chernobyl.txt>
2. Алексієвич С. Чернобыльська молитва: хроніка майбутнього : Роман / Переклад і післямова Оксани Забужко. Київ : Комора, 2016. 288 с.
3. Григорій Кочур і художній переклад: життєвими та творчими стежками майстра [Текст] / упоряд. Л. Коломієць. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 124 с.
4. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.
5. Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні особливості перекладу семантичних одиниць іншомовних текстів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ : Ін-т психології АПН України ім. Г. С. Костюка, 2007. 19 с.
6. Радчук В. Д. Забобон неперекладності (чи під силу мові Тараса переклад цитат?). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. пр. Хмельницький : ХНУ, 2007. Вип. 3. Ч. II. С. 152–158.
7. Селиванова Е. А. Стратегическая программа перевода в синергетической парадигме. *Актуальні проблеми сучасного перекладознавства* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 30 травня 2018 року). Черкаси, 2018. С. 6–9. URL : <http://eprints.cdu.edu.ua/1124/1/zbirnik2018.pdf>
8. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт – наш час, 2006. 344 с.

Maliuga N. M. EDITING OF RECIPIENTS' DISCOURSE DURING TRANSLATION

(based on the book "The Prayer of Chernobyl: a Chronicle of the Future" by S. Alexievich)

*This article analyzes translation solutions of Oksana Zabuzhko during the work on the artistic and documentary novel *The Prayer of Chernobyl: a Chronicle of the Future* by Svitlana Alexievich based on the fact that translation is an intellectually creative process, a rich type of cognitive activity, a means of interlanguage communication, and the function of a mediator in this communication is performed by the translator, which is demonstrating knowledge of the social context, cognitive skills to process the text for greater authenticity of translation of the meanings it contains.*

The aim of our work is to explain the validity of the tools used in the translation to reproduce the interaction of the form and content of the original. It has been proven that O. Zabuzhko carries out the operation on the idea, using flexible (heuristic) strategies within the framework of a specific translation task, she manages to make the recipients' language parties more natural, to purify them from falsehoods; in a polemic between the adherents of full compliance with the original artistic text and the adherents of preserving the emotional effect on the final recipient, the translator takes the position of the latter, this approach gives more freedom in relation to the text of the original.

The article says that the translator reconstructs the activity of the author from the original text, without trying to achieve the best formal characteristics of the translation, in particular a high coefficient of lexical consistency, so as not to create imbalance between the form and the meaning of the artistic text. O. Zabuzhko masterfully operates with heuristic ways of lexical selection during the phases of comprehension and creation of the target language. The difference in the syntactic division of the original and the translation of the character's speech in a state of emotional disturbance, emotional tension is spotted.

The text decode function by the translator is emphasized; it is stated that this activity is not limited only by the verbal framework, it involves an aesthetic response, an emotional effect of the final recipient. Verbal creativity is indicated by the translator's solution on the choice of the translation version. O. Zabuzhko, working on the characters' linguistic parties and editing the recipients' discourse, is guided mainly by their Ukrainian lingvo-social equivalents.

Key words: *artistic translation, adequacy of translation, original, heuristic strategies, translation solutions, effect, typified speaker.*